

Lietuvai - 99 Mes: prieš 100 metų - šiandien - po 100 metų

Aušra Lėka. Norint žinoti apie ateitį, reikia žinoti apie praeitį ir dabartį. Tad kuo esame panašūs ir kuo skiriamės nuo prieš 99 metus įsteigtos mūsų valstybės piliečių kartos ir ką tos paralelės prognozuoja ateities kartai?

Kritulių požiūriu vasaris taip buvo tipiškas: iškrito 34 mm - keliais milimetrais mažiau klimatinės normos. Tokį klimatologams tipinį, nors ir permainingą vasarį nutiko neeilinis mums įvykis - Lietuva pasiskelbė nepriklausoma valstybe. Dabar, kai liko vos metai iki jos šimtmečio, mūsų valstybės gimtadienio orai, atrodo, bus priešingi: ką tik žnaibusį speigą turėtų pakeisti jau šiek tiek pavasariu pakvipsiančios permainos.

1918 m. vasario 15, 16, 17 dienomis šalo iki 17,5 laipsnio žemiau nulio, nors mėnesio pradžia buvo šilta, dienomis temperatūra buvo pakilusi net iki plus 3-4 laipsnių. Bet, kaip pasakoja Vilniaus universiteto Hidrologijos ir klimatologijos katedros vedėjas prof. dr. Arūnas Bukantis, vidutinė mėnesio temperatūra buvo gana tipiška - apie minus 4,5 laipsnio, viena kita dešimtąja aukščiau klimatinės normos.

Pirmoji ir Antroji Respublikos: kuri kuo viena kitą lenkė

Orai palyginimams, ko gero, tinkamesnis objektas nei daugelis kitų. Nors A.Bukantis sako, kad ir jie pakitę: XX a. viduryje ir ypač antroje pusėje ėmus reikštis pasauliniam atšilimui, jį pajutome ir Lietuvoje. Labiausiai atšilo žiemos mėnesiai - dabar sausį, vasarį, kovą vidutinė temperatūra 2-2,5 laipsnio aukštesnė nei prieš 100 metų. Tokių žiemų, kai tvoros pyškėjo, kaip 1929 ar 1940

m., neturime jau keliasdešimt metų.

Kitose srityse nei įmanoma, nei verta lyginti Lietuvą 1918 m. vasarį ir 2017 m. vasarį, mano Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos katedros profesorius dr. Zenonas Norkus: „Neįmanoma, nes apie 1918 m. beveik nėra statistinių duomenų, išskyrus gimimų, mirčių, santuokų statistiką. Iki Vokietijos kapituliacijos 1918 m. lapkričio mėnesį Lietuvos valstybė egzistavo tik nominaliai ar vizijų pavidalu, o pati Lietuva buvo karo nualintas kraštas. Būtų dienos ir nakties palyginimas. Kur kas prasmingiau lyginti ne Lietuvą konkrečiais metais, bet pokyčius per tam tikrą laikotarpį.“

2012 m., kai Antrajai Lietuvos Respublikai sukako 22-eji – tiek pat, kiek gyvavo Pirmoji, „Veidas“ tuos pokyčius palyginti paprašė istorikų, kitų visuomenės gyvenimo tyrinėtojų ir ekspertų. Štai istoriko dr. Algimanto Kasparavičiaus vertinimu, per pirmuosius 22 metus nueita toliau, nes eita nuo nulio. 1990 m. nemaža dalimi absorbuotas sovietinės valdžios aparatas, savivalda, viešasis sektorius, gremėzdiškas, bet dar gana funkcionalus ūkis, o 1918 m. Lietuva tokios privilegijos neturėjo. Po ketverių metų kaizerinės okupacijos Lietuvos miestai balansavo ties bado riba, siautė epidemijos, siautėjo plėšikų ir dezertyrų bandos. Nebuvo nė nominalaus LTSR kvazivalstybingumo pavyzdžio, tad iš esmės ir perimti nebuvo ko – nei švietimo ar aukštojo mokslo sistemos, nei valdininkijos, nei policijos ar kitų jėgos struktūrų. Lietuvos valstybės sienos nebuvo aiškios visose keturiose pasaulio pusėse. Jas dar reikėjo atrasti ir įtvirtinti krauju ar derybomis. Nebuvo aiški net valstybės sostinė ir jos valdymo forma: kas bus ta Lietuva – monarchija, respublika ar tiesiog anarchija? Negana to, iš rytų, šiaurės ir pietų į Lietuvą veržėsi daugiataūkstantinės gink-luotų priešų kolonos. 1990 m. bent jau nekilo klausimų, kokia bus valstybės teritorija ar kur bus jos sostinė.

Iš esmės skyrėsi 1918 ir 1990 m. Lietuvos ekonomika ir visuomenė. „Pirmoji buvo agrarinė ir kaimiška, antroji – industrinė ir miestietiška; pirmoji – medinė, arklinė, žibalinė (o Pirmojo pasaulinio karo stygiaus dar ir gražinta į „balanos gadynę“), antroji – mūrinė, motorizuota ir elektrifikuota; pirmoji – daugiausia beraštė ir be privalomojo pradinio mokslo, antroji – visuotinai raštinga, kurioje privalomas visuotinis vidurinis išsilavinimas“, – akivaizdžių skirtumų sąrašą tęsia Z.Norkus.

Bet panašu tai, kad nepriklausomybės paskelbimas abiem atvejais buvo tik kertinis akmuo – dar reikėjo daug pastangų tai nepriklausomai valstybei kurti. Pirmosios Respublikos Steigiamasis Seimas pradėjo darbą tik 1920 m., praėjus

daugiau nei dvejiems metams po nepriklausomybės paskelbimo. To meto diplomatams, tarp kurių buvo kaip reta daug išskirtinių asmenybių, teko atlikti didžiulį darbą naujos valstybės vardą įtvirtinant Europoje – ir tai jiems pavyko.

Ir pirmosios išsiveržusios iš Sovietų Sąjungos, tuo pradėjusios šios aižėjimo procesą, Lietuvos pasaulis neskubėjo pripažinti: pirmoji tik po 11 mėnesių tai išdrįso padaryti Islandija (pirmoji gegužę tokį pareiškimą padarė Moldova, tačiau ji pati neturėjo nepriklausomos valstybės statuso). O paskutinis okupacinės Rusijos kariuomenės dalinys Lietuvos sieną kirto po daugiau nei trejų nepriklausomybės metų 1993 m. rugpjūčio 31 d., beje, metais anksčiau nei Vokietijos, Latvijos, Estijos. Bet šiandien Lietuva – visų pagrindinių tarptautinių organizacijų narė.

Politiniame gyvenime tiek tarpukariu formuojant Steigiamąjį Seimą, tiek 1990-aisiais didžiulio entuziazmo užteko trumpam – po dvejų trejų metų, kaip primena istorikas dr. Artūras Svarauskas, prasidėjo apatija, vidiniai ginčai, peštynės. Politiniame valdyme iki 1926 m. vyravę krikščionys demokratai be perstojo niovėsi su valstiečiais liaudininkais, bet ne dėl ekonominių ir socialinių dalykų, o, pavyzdžiui, dėl to, ar tikybos dėstymas mokyklose bus privalomas. □

O atkūrus nepriklausomybę Kovo 11-osios signatarai vienoje salėje kartu nesugebėjo dirbti nė poros metų. Beje, ir Pirmojoje Respublikoje buvo didžiulis atotrūkis tarp politinių lyderių ir paprastų žmonių, visuomenė net bodėjosi partijomis.

Lietuva demokratinė buvo tik iki 1926 m. perversmo, bet, istoriko prof. dr. Juozo Skiriaus pastebėjimu, nors demokratijos trūkumai po 1926 m. buvo akivaizdūs, Lietuva turtėjo, buvo sukauptos aukso atsargos, litas tapo viena stipriausių pasaulio valiutų, žmonės gaudavo pastovius atlyginimus, buvo rūpinamasi švietimu. Pavyzdžiui, prieškario mokytojas, vertinant pagal to meto kontekstą, gyveno geriau už dabartinį. Aukštasis mokslas buvo sunkiai prieinamas, bet gabus žmogus turėjo galimybę gauti nemokamą mokslą ir stipendiją.

Augo miestai, kūrėsi akcinės bendrovės, daugėjo darbo vietų. Palyginti su to meto Danija ar Olandija, atlyginimai pragyvenimo lygio atžvilgiu Lietuvoje buvo labai panašūs.

Tačiau istoriko dr. Gedimino Vaskelos aptikti Kembridžo profesoriaus C.Clarko 1924–1934 m. skaičiavimai atskleidžia, kad pagal nacionalines pajamas vienam

gyventojui Lietuva vis dėlto ir anuomet vilkosi gale: vienam Lietuvos gyventojui teko 207 JAV doleriai nacionalinių pajamų, o JAV – 1397, Didžiojoje Britanijoje – 1069, Latvijoje – 345, Estijoje – 341. Šiuolaikinė Lietuva dabar sparčiai vejasi vidutinės statistinės europiečio gerovės lygį: BVP vienam Lietuvos gyventojui 1995 m. siekė vos 35 proc., o 2014 m. peržengė 75 proc. ES vidurkio.

Ūkio augimo statistika rodo, kad 1920 m. veikė 2474 pramonės įmonės, 1928 m. – jau 5742. Pirmosios Respublikos užsienio prekybos vizitinė kortelė buvo lietuviški bekonai ir sviestas. Ir dabar garsėjame maisto produktais, bet ne tik – garsūs ir lazeriais. Tiesa, tikrai ne viską galima lyginti: štai dabar oficialiojoje statistikoje neliko eilutės, kiek pagaminama ir nuperkama skrybėlių.

Tarpukariu nutiesta beveik tiek pat kilometrų geležinkelių kiek ir šiais laikais. Paradoksas, gėda ar neatsispyrimas rusiškai įtakai, bet tik 27-aisiais Naujosios Lietuvos metais sugebėjome geležinkelio linija kirsti sieną Vakarų Europos kryptimi.

Anuomet Lietuva gyveno kaip atsargus ūkininkas – išleisdavo tiek, kiek gali uždirbti: Lietuvos biudžetas visą tarpukarį, išskyrus 1920 m., buvo perteklinis, pajamos viršijo išlaidas, o dabar – atvirkščiai. Bet, kaip yra pastebėjęs istorikas A.Kasparavičius, ir anuomet viešasis sektorius sulaukdavęs daug kritikos dėl nepamatuoto išsipūtimo. Pavyzdžiui, 100 tūkst. gyventojų policininkų teko 50 proc. daugiau bei Prancūzijoje.

Vis dėlto kai kuriais klausimais Pirmoji Respublika, atrodo, buvo kur kas toliaregiškesnė nei dabartinė. Pirmasis nepriklausomos Lietuvos švietimo ministras Jonas Yčas skelbė: „Žmonių švietimas – tai mūsų gyvybės ir ateities klausimas.“ 1918 m. valstybė perėmė aštuonias gimnazijas ir 11 progimnazijų, o 1920 m. ir vienu, ir kitų skaičius jau buvo padvigubėjęs. 1926 m. strateginiu tikslu paskelbtas visuotino raštingumo įgyvendinimas. 1923 m. 32,6 proc. Lietuvos gyventojų buvo beraščiai, 1940 m. tokių buvo likę tik 2 proc.

Švietimą prioritetu skelbė ir visos Antrosios Respublikos vyriausybės. Tačiau nors pagal statistiką esame tarp valstybių, turinčių itin daug žmonių, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, jis nesimaterializuoja į pirmavimą kitų valstybių kontekste pagal tokius rodiklius, kaip darbo našumas, o dalis mūsų universitetų absolventų skina apelsinus Ispanijoje ar stato namus Anglijoje, nes tėvynėje neišgyvena.

Abi Respublikos seko dėl didžiulės emigracijos. Tiesa, per pirmuosius 22 metus

netekome apie 103 tūkst., o per Antrosios Respublikos analogišką laikotarpį – 670 tūkst. emigrantų. Anuomet emigrantus daugiausia traukė JAV, Kanada, Argentina, Brazilija, bet jų tikslas buvo užsidirbti, kad grįžę galėtų nusipirkti ūkius. Nemažai jų taip ir padarė. Dabartiniu laikotarpiu daugiausia važiuojama arčiau – į Europos šalis, bet grįžtama rečiau.

Nuo 1990 m. sumenkome nuo 3,7 mln. iki 2 842 412 šį vasarį. „Tautos, kuri nelaisvės sąlygomis didėja, o laisvės – menksta, perspektyvos nekokios“, – liūdnei konstatuoja A.Kasparavičius.

Tiesa, gyvename ilgiau. Pasak istoriko G.Vaskelos, 1938–1939 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje buvo vos 55, Estijoje – 56, Latvijoje – 58 metai. Naujaisiais skelbiamais duomenimis, dabar ji siekia 74,7 metų, bet tai per penkerius metus mažiau nei ES vidurkis.

Vidutinė tipinė tarpukario šeima gyveno kaime, vertėsi žemės ūkiu, augino keturis penkis vaikus. Miestiečiai turėjo du–keturis vaikus, bet tų miestiečių tebuvo iki penktadalio. Palyginti su tarpukario Lietuva, kaimo ir miesto gyventojų dalis praktiškai susikeitė vietomis. Beje, vaikai anuomet atstojo dabartinį pensinį draudimą: jų stengtasi turėti daugiau, kad senatvėje išlaikytų tėvus, valstybė tuo nesirūpino.

Dar viena paralelė: 1924 m. į pirmąsias Lietuvai olimpines žaidynes Paryžiuje mūsų sportininkai važiavo vadovaudamiesi olimpiniu principu – svarbu dalyvauti: dviratininkai Isakas Anolikas ir Juozas Vilpišauskas neturėjo tinkamų dviračių, tad neįveikė trasos, o futbolo komanda, treniruojama Stepono Dariaus, šveicarams pralošė 0:9. Tačiau 1937 ir 1939 m. jau buvome auksinė Europos krepšinio komanda.

Nors galima pripažinti, kad Pirmosios Respublikos spurtas daugelyje sričių buvo didžiulis, antrasis bandymas kurti nepriklausomą valstybę neabejotinai sėkmingesnis jau vien tuo požiūriu, kad 22 metai Antrajai Respublikai nėra baigtinė data.

Vėlavimo kaina

Vis dėlto Pirmoji Lietuvos Respublika nebuvo pažangiausia tarp baltijiečių: pasak G.Vaskelos, nors 1939 m. Lietuvoje gyveno apie pusę trijų Baltijos šalių gyventojų, čia buvo tik 20 proc. šiame regione esančių telefono abonentų, 23 proc.

motociklų, 32 proc. automobilių, 28 proc. radijo imtuvų.

Z.Norkus atkreipia dėmesį į 1918–1922 m. ir 1990–1992 m. laikotarpių, kai buvo padėti LR I ir LR II ūkiniai bei ekonominiai pagrindai, problemų ir netgi tų problemų sprendimų panašumus, nulėmusius valstybės atsilikimą nuo kaimynių. LR I vyriausybė tik praėjus trejiems metams nuo nepriklausomybės paskelbimo, t.y. 1921 m., sustojus karo veiksams lenkų fronte, galėjo skirti daugiau laiko ir dėmesio ekonominėms problemoms spręsti. Tačiau tik dar po 20 mėnesių (1922 m. spalio 1 d.) Lietuva sulaukė nacionalinių pinigų.

LR II laikinieji lietuviški pinigai talonai vienintele teisėta mokėjimo priemone tapo 1992 m. spalio 1 d., kai jau buvo sukakę metai nuo tarptautinio LR nepriklausomybės atkūrimo pripažinimo 1991 m. rugsėjį. Litai pakeitė talonus 1993 m. birželio 25 d., nuo 1991 m. rugsėjo vėlgi praėjus 20 mėnesių. Tiesa, nuo 1991 m. vasaros lygia greta su sovietiniais rubliais cirkuliavo „vagnorėliai“, tačiau, kaip rodo jų oficialusis pavadinimas („talonai“), jie buvo sumanyti ne kaip tikri pinigai, o kaip kortelės. „Delsimas įvesti savus pinigus yra bendras tarpukario ir pokomunistinių laikų bruožas, kuris Lietuvą išskiria, lyginant su kitų Baltijos šalių politika, ir tarpukariu, ir pokomunistiniais laikais“, – apgailestauja Z.Norkus.

Tarpukario Estija savo pinigus pradėjo spausdinti 1919 m. sausį, o Latvija – 1919 m. balandį. Istoriniai šaltiniai rodo, kad Lietuvos vyriausybė 1919 m. liepą–rugpjūtį jau rimtai svarstė lietuviškų pinigų įvedimo klausimą, bet Lietuvos valstybės vyrus gąsdino estų ir latvių patirtis – jie baiminęsi, kad ir lietuviški pinigai nuvertėtų. Kita priežastis – techninės kliūtys, susijusios su lietuviškų pinigų spausdinimu: nepavykę susitarti su Švedijos vyriausybe.

Techninėmis kliūtimis – baime, kad nekokybiškus pinigus ims padirbinėti, dažniausiai aiškinamas ir lito vėlavimas „prisikelti“ 1991–1993 m. Tačiau Z.Norkus primena, jog talonus buvo dar lengviau padirbinėti, bet dar niekas neteigė, kad padirbinėjimas buvo jų infliacijos 1992–1993 m. priežastis.

„Viena giliausių žaizdų, kuri Lietuvos visuomenės socialinėje vaizduotėje atsivėrė pokomunistinės transformacijos metais, yra jau pirmajame šios transformacijos dešimtmetyje išryškėjęs, o nuo to laiko tolydžio didėjantis atsilikimas nuo Estijos. Ta žaizda ne nauja: dar autoritarinio Antano Smetonos režimo laikais cenzūra draudė skelbti statistinę informaciją apie Lietuvos atsilikimą nuo šiaurinių

kaimynių. Sovietmečiu socialinis, ekonominis ir kultūrinis Lietuvos atsilikimas nuo Latvijos ir Estijos faktiškai išnyko, be to, didesnis tautinis homogeniškumas lemtingais 1990-1991 m. Lietuvai suteikė jėgų pirmai mesti iššūkį Maskvos imperiniam centrai, prisiimti jo atsakomuosius smūgius ir pasijusti viso Baltijos regiono lydere. Dėl to toks didelis buvo Lietuvos visuomenės pasipiktinimas ir nusivylimas, kai 1997 m. ES vadovai Estiją kartu su Čekija, Vengrija, Lenkija ir Slovėnija pakvietė pradėti derybas dėl narystės ES, o Lietuvą tąsyk paliko stovėti perone“, - primena Z.Norkus.

Bet Lietuva pati komplikavo savo padėtį, o pati lemtingiausia, Z.Norkaus vertinimu, klaida ir buvo pinigų reformą apimančios makroekonominės stabilizacijos uždelsimas, pasirinkus „gudrią“ infliacijos lenktynių rublio zonoje politiką.

Visos Baltijos šalys vykdė vadinamąją šoko terapiją. Tačiau esminis lietuviškos ir estiškos šoko terapijos skirtumas buvo tas, kad Estija masinę privatizaciją pradėjo jau įsivedusi nacio-nalinę valiutą - santykinio makroekonominio stabilumo sąlygomis. Priešingai nei Lietuvoje, stambios įmonės buvo „pardavinėjamos“ ne už investicinius čekius, bet už tikrus pinigus, pirmenybę teikiant užsienio investuotojams. Tai leido išvengti tokio beprasmiško turto naikinimo, kokiu virto lietuviškoji privatizacija.

„Nors Estija, palyginti su Lietuva, turėjo visokių išankstinių geografinių, kultūrinių ir ekonominių pranašumų, paversti juos ankstesniu ūkio atsigavimu ir spartesne raida galiausiai padėjo šią šalį anksčiau už jos Baltijos kaimynes pasiekusios užsienio investicijos. 1993-1995 m. Estija jų pritraukė 366 mln., Latvija - 143, o Lietuva - tik 42 mln. JAV dolerių. Estijoje buvo investuojama daugiau, nes ji atrodė geriau ir patraukliau už kitas Baltijos šalis, o ji tokia kuo toliau, tuo labiau atrodė todėl, kad į ją buvo daugiau investuojama“, - estų sėkmės dėmenis vardija Z.Norkus.

Estų sociologė prof. dr. Marju Lauristin „Veidui“ yra taip aiškinusi estų pažangos priežastis: trys Baltijos valstybės pasirinko skirtingą taktiką: Estija veikė labai greitai, o latviai ir lietuviai rinkosi lėtesnį kelią. Deja, pastaroji taktika neamortizavo skurdo, didino valdžios ir piliečių atskirtį. Lietuva ir Latvija lyg ir nenorėjo drastiškų permainų, tačiau tai virto nesibaigiančiomis sveikatos apsaugos, švietimo ar kitomis reformomis.

Tegalima apgailestauti, kad pagal daugelį parametų pirmavusi Lietuva vėliausiai įgijo teisę įsivesti eurą, vėliausiai gavo kvietimą į turtingų valstybių klubą – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizaciją, atsilikame pagal ilgaamžiškumo, kitus demografinius rodiklius.

Geriausias būdas nuspėti ateitį yra ją sukurti

„Lietuvoje dar prieš atgaunant nepriklausomybę per metus gimdavo apie 59 tūkst., o dabar gimsta vos 31 tūkst. kūdikių. 2030 m. prognozuojama apie 25 tūkst. gimimų. 2006 m. vidutinis Lietuvos gyventojų amžius buvo 38-eri, šiandien – 43 metai, 2030 m. Lietuva pasieks 49-erių arba 50 metų vidutinį amžių. Darbo jėgai tai didžiausi netekimai. Tai paveiks mūsų įmones, mūsų valstybės gyvavimą“, – pabrėžia Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentas Robertas Dargis.

Įvairiomis prognozėmis, per artimiausią šimtmetį Lietuvos gyventojų gali sumažėti dar milijonu.

O dar po 2020 m. sumažės ir ES parama, tad ateinantys ketveri metai bus labai svarbūs Lietuvai, todėl dabartinei valdžiai reikalingas aiškus planas, kaip užtikrinti tvarų šalies ekonomikos augimą. R.Dargio nuomone, vienas būdų – pritraukti žmonių iš kitų šalių. Norint iki 2025 m. išlaikyti balansą, kasmet reikėtų įsileisti apie 20 tūkst. žmonių.

Antras prioritetas – švietimas, kurio svarbą Pirmosios Respublikos valdžia, atrodo, suvokė atsakingiau nei Antrosios Respublikos. „Tautinis kostiumas kiekvienam vaikui – gerai, bet gal geriau būtų kiekvienam po planšetę“, – siūlo R.Dargis.

Prognozes, kokia Lietuva, o ir visas pasaulis bus po šimtmečio, apsunkina ir politinės permainos, drebinančios pasaulį. Kiek dar bus valstybių, kuriose valdžią perims populistai? Ar valdantieji susivoks, kad didėjanti socialinė atskirtis – ne tik neteisinga, bet ir veikia kaip sprogstamasis užtaisas? Ar išliks Europos Sąjunga?

Kiek per artimiausią šimtmetį dar bus pramonės revoliucijų po dabar pasaulį keičiančios ketvirtosios, vadinamosios daiktų interneto revoliucijos? Kaip keis mūsų gyvenimą dirbtinis intelektas?

Ar iš šių neišvengiamų revoliucinių pokyčių Lietuva išeis nugalėtoja, ar taps menkstančia ir senstančia Europos provincija? Gal, prof. Z.Norkaus prognozėmis, tapsime Europos bioenergetikos išteklių centru – žaliuoju Baltijos Kuveitu? Arba

tapsime žemyno „bioremontine“, kur bus persodinamos širdys ar keičiama lytis? O gal dėl Rusijos grėsmės ir kaimynystėje statomų atominių elektrinių katastrofų tapsime dykra? (Z.Norkaus prognozes spausdiname 20-22 p.)

O gal, atvirksčiai, pasaulyje ėmus trūkti vandens turtingiausios taps valstybės, kurios turi ne naftos, bet vandens, ir Lietuva suklestės? O pasaulio gerovę ėmus matuoti nebe BVP, bet laimės indeksu, būsime tarp geidžiamiausių gyventi valstybių?

Verslininkas dr. Vladas Lašas, keleto svarbių pasaulio ateitį kuriančių iniciatyvų (tokių kaip TED.com konferencija, kurioje patys įdomiausi pasaulio protai ir talentai dalijasi savo idėjomis ir kartu buria komandas joms įgyvendinti, ar Oslo verslo taikai konferencijos („Oslo Business for Peace Summit“), kuri akumuliuoja idėjas, kaip plėtoti verslo iniciatyvas tvariai ir saugiai pasaulio ateičiai) aktyvus dalyvis pabrėžia: šiandien pasaulis keičiasi taip greitai, kad mūsų įprastas linijinis mąstymas nebetinka prognozuoti dabartiniams procesams – dalis jų vyksta eksponentiškai: auga ne pastoviais dydžiais, bet kaskart dvigubai ar dar daugiau kartų. Jie vis labiau susiję tarpusavyje, todėl vis mažiau galime įsivaizduoti atskiras šalis. Nors nežinome, kur tiksliai nueisime, bet kryptys ir tendencijos labai gražiai suformuluotos naujoje Kevino Kelly knygoje „Neišvengiama“ („The Inevitable: Understanding the 12 technological forces that will shape our future“).

„Tai bus tikrai įspūdinga kelionė, kurios pilotai esame mes patys. Galiu lažintis, kad po 100 metų lietuviai bus Marse, Mėnulyje ir kosminėse stotyse aplink Žemę (kad lažybos būtų sąžiningos, galiu palikti anūkams užstatą, kuris atiteks laimėtojui). Mes galime tikėtis daugelio šiandien neįtikėtinų dalykų, ir ypač tada, kai patys dalyvausime juos sukuriant. Labai nedideli pokyčiai ir šiek tiek kitos krypties suteikimas šiandien gali padėti mums atsirasti visiškai kitokioje situacijoje, negu dažnai dabar planuojama, nes maža šalis gali keistis labai greitai ir daug pasiekti per mažą laikotarpį. Deja, dažniausiai tuo nėra pasinaudojama (ne tik Lietuvoje)“, – sako V.Lašas.

Jis primena kad ir tokį jau įvykusį faktą: iš Lietuvoje 1918 m. gimusių tūkstančio vaikų iki penkerių metų neišgyvendavo apie 230, o dabar – keturi! Taigi palyginę šiuos skaičius matome per 50 kartų pagerėjimą (ne 50 proc., o 50 KARTŲ). Gyvenimo trukmė Lietuvoje per šimtmetį pailgėjo maždaug pusterčio karto.

Futurologų pranašumas, kad jie nesulaukia savo prognozių išsipildymo ar

neišsipildymo meto. Bet ilgėjant vidutinei gyvenimo trukmei visai tikėtina, kad šiandien dvidešimtmetis Darius Kniūkšta gali ir sulaukti Lietuvos 200 metų jubiliejaus. Kuriuo Lietuvos scenarijumi - pesimistiniu ar optimistiniu - jis tiki?

D.Kniūkšta - Vilniaus Gedimino technikos universiteto multimedijos ir kompiuterinio dizaino pirmakursis, išgarsinęs Lietuvą, kai su kitais kompiuterinių žaidimų kūrėjais Lietuvoje pastatė JAV elektromobilių gamintojos „Tesla Motors“ gigafabriką, tiesa, kol kas tik virtualų. Apie originaliai pasižymėjusius lietuvius žinią pasaulyje skelbė pasaulinės naujienų agentūros ir žiniasklaida, pastebėjo ir pati „Tesla“: jos tviterio paskyroje pasirodė žinutė „Lietuva žino kelią į mūsų širdį“.

Ar vaikinai tiki, kad „Tesla“ Lietuvoje neliks tik virtuali? „Tikiu, jog į Lietuvą gali ateiti daug kas iš stambių investuotojų, ir labai noriu, kad ta mūsų išjudinta V.Lašo idėja pritrauktų „Teslą“ į Lietuvą užvestų ne tik diskusijas, bet ir darbus, kurie padėtų tai įgyvendinti, nes norint pritraukti tokį gigantą reikia pasirengti. Yra problemų, stabdančių tą idėją, bet jei susigriebsime, pamatysime, kad tai įmanoma“, - sako D.Kniūkšta.

Kaip videokūrėjas, „videogeimeris“, jis sakosi norintis vienyti žmones bendriems tikslams, kad jie bendrautų, skleistų idėjas, telktųsi spręsti aktualių Lietuvos, o gal ir visos žmonijos problemų, diegti tam tikrų lietuviškų vertybių, bandyti keisti pasaulio į geresnę pusę. „Tam norime sukurti tam tikrą projektų tinklą, sujungti žmones, kurie dirba įvairiose sferose, bet gali veikti bendrai idėjai įgyvendinti. Dabar norime sukurti kokybiškų žaidimų, lietuvišką mokslinės fantastikos videoserialą, parodyti, kad ir lietuviai gali tai sukurti. Norime diegti jaunimui įsitikinimą, kad svarbu kelti sau didelius tikslus ir jų siekti. Lietuvai to ir reikia, nes daug kas netiki, kad ir čia galima ką gero nuveikti. O videokūrėjai kartais net nesuvokia, kokią didelę įtaką jie daro jaunimui ir kiek daug galima tuo nuveikti auginant gerą Lietuvos ateitį. Žmonijos istorijoje, kai dar nebuvo kompiuterių, žmonės mokėsi iš žaidimų. Ta Lietuvos dalis, kuri valdo, to nesupranta, nemato iš virtualios erdvės kylančios jėgos“, - sako Lietuvą jau išgarsinęs dvidešimtmetis.

O iš dviejų populiariausių Lietuvos ateities scenarijų - kad Lietuva išsivaikščios, taps senų žmonių valstybe ar kad tapsime pasaulio pažangių technologijų centru - vaikinai tiki antruoju, tik, pasak jo, turi pasikeisti mūsų pačių požiūris. „Internetinė globalizacija Lietuvai suteikia didžiulių perspektyvų. Tikiu idėja, kad Lietuva gali labai stipriai pažengti į priekį, tapti pažangių technologijų valstybe,

kuriančia produktus visam pasauliui, - tai galėtų tapti sritimi, kurioje mes specializuojamės. Lietuvoje labai geros sąlygos dirbti globaliu mastu, o tai gali traukti čia investicijas. Tada žmonės nenorėtų ir iš čia bėgti“, - tokią Lietuvą po šimtmečio mato D.Kniūkšta.

Kad ir kaip atrodytų neįtikėtina, šiuo permainų laikotarpiu vis dėlto lengviau prognozuoti, kokia bus oro temperatūra tą vasarį, kai švęsime Lietuvos 200 metų jubiliejų, nei kaip atrodys pramonės įmonės ar kokios bus politinės aktualijos. Prof. A.Bukantis pasakoja, kad Vilniaus universiteto Hidrologijos ir klimatologijos katedros mokslininkai yra numatę prognozes iki 2100-ųjų, bet įmanomi įvairūs scenarijai. Jie priklauso nuo to, kiek Žemės rutulyje gyvens gyventojų, kaip vystysis pramonė, energetika, taip pat ir kokia bus atmosferos tarša.

Pagal prognostinius skaičiavimus, vidutinė metinė temperatūra, palyginti su baziniais 1986–2005 m., iki amžiaus pabaigos gali pakilti 0,7–2,6 laipsnio. Dabar ji yra 6–7 laipsniai, vadinasi, amžiaus pabaigoje gali būti ir 9–10, kokia būdinga pietinei Lenkijos daliai, Pietų Vokietijai. Bet ne visų mėnesių temperatūra pasikeis vienodai: ir toliau prognozuojamas didžiausias žiemos ir vasaros mėnesių atšilimas. O pagal pesimistinius modelius, metinė temperatūra gali pakilti 5–6 laipsniais. Tai būtų itin kardinalus pokytis, bet visai tikėtinas, jei pasaulyje sparčiai augs gyventojų skaičius.

Kritulių metinė suma pasikeis ne itin - padidės truputį, apie 10–15 proc., bet šis padidėjimas teks būtent žiemos mėnesiams: iškris daugiau nei dabar lietaus pavidalo kritulių, o nuo liepos iki rugsėjo, tikėtina, bus sausringesnis laikotarpis.

Su atšilimu vyks ir kiti klimato kaitos procesai - dažnės ekstremalių reiškinių: jau dabar fiksuojamos ir taps dažnesnės ir sausras, ir stiprios liūtys, neišvengiamai išliks galimi keli šalčio bangų periodai. Temperatūrų, kritulių svyravimas tampa jau šių dienų kasdienybe, tikėtina, tokia bus ir tendencija. „Teks prisitaikyti ir sveikatos apsaugos, energijos tiekimo ir vartojimo srityse, žemės ir miškų ūkio - kiekviename sektoriuje“, - A.Bukantis įspėja, kad jau šiandien reikia rengtis ir ateities orų iššūkiams.

Tad ateitis mums rengia daug siurprizų . „O geriausias būdas nuspėti ateitį yra ją sukurti“, - V.Lašas cituoja kompiuterių mokslininką Alaną Kay.

veidas

 LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

 LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

Atkurtai
Lietuvai

